

**การนำเสนอพุทธธรรมในฐานะรากฐานของสังคมไทยสมัยใหม่
ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)**

**The Presentation of Buddhadhamma as the Foundation of Modern Thai Society :
A Perspective of Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A.Payutto)**

ธนาถ สมหวัง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีปทุม

E-mail: Dhanapon.so@spu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาถึงแนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่มีต่อการนำเสนอพุทธธรรมเพื่อเป็นรากฐานของสังคมไทยสมัยใหม่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้เพียรพยายามที่จะนำเสนอหลักพุทธธรรมที่ตรงตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ให้เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับสังคมไทยสมัยใหม่ ผ่านงานนิพนธ์ที่สำคัญของท่าน คือ พุทธธรรม ที่ว่าด้วยกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต ซึ่งนำเสนอเป็นสองภาค คือ มัชฌิมนิพนธ์หรือหลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ และภาคที่สอง หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติ เพื่อตอบคำถามว่าชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร ซึ่งเป็นการนำเสนอแก่นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ทั้งหลักคำสอนเรื่องไตรสิกขา อริยสัจ 4 กรรม ปฏิจسامุขปาป และนิพพาน การนำเสนอหลักพุทธธรรม จึงไม่เพียงการเสนอกระบวนทัศน์แบบพุทธเพื่อให้เป็นพื้นฐานของสังคมไทยสมัยใหม่เท่านั้น หากแต่ยังเป็นการนำเสนอเพื่อจะแก้ไขปัญหาของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธธรรม สังคมไทยสมัยใหม่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the viewpoints of Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A.Payutto) on the presentation of Buddhadhamma for the foundation of modern Thai society. The result of this study shows that Somdet Phra Buddhaghosacariya Diligently tried to present the Buddhadhamma as the foundation for modern Thai society through his the magnum opus is the Buddhadhamma on natural laws and values for life. He presented two main parts of Buddhism namely (1) the principles concerning the truth which is the core of nature, and (2) the middle path, or the way of practice to reach the ultimate truth. To answer the question of what is life ? How is life ? How should life be? How should life be?. Which is an important presentation of Buddhism Including the doctrine of the Threefold Truth, the Four Noble Truths, Karma, the Volitional Deeds and the Nirvana. The presentation of Buddhadhamma or the Buddhist doctrine is therefore not

only the presentation of the Buddhist paradigm to be the basis of modern Thai society. But it is also a proposal to solve the problems of Thai society and global society in the present day.

KEYWORDS: Buddhadhamma Modern Thai Society Somdet Phra Buddhaghosacariya
(P.A.Payutto)

บทนำ

งานเขียนทางวิชาการที่ศึกษาถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยที่ผ่านมา พอจะยืนยันได้ว่า แม้ว่าคนไทยจะยังมีความเชื่อดั้งเดิมในการถือผีสางเทวดาและศาสนาพราหมณ์ แต่ความเชื่อหลักยังเป็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยในทุกชนชั้น อย่างน้อยก็เริ่มปรากฏตัวมาตั้งแต่กำเนิดรัฐไทยในสมัยกรุงสุโขทัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยผ่านบทบาทของพระสงฆ์ที่ได้พร่ำสอนธรรมแก่ประชาชนโดยตรงและผ่านการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับสังคมไทยมาช้านาน จนนักปราชญ์บางท่านกล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยก็คือประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นเอง (Phra Rajavaramuni 1990 : 11) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนชั้นผู้ปกครอง คือกษัตริย์นั้น เป็นผู้สนับสนุนพระพุทธศาสนาในการสร้างโบราณวัตถุสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งประเพณีและวัฒนธรรม แม้ว่าในท้องถิ่นจะมีประเพณีราษฎร์ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนท้องถิ่นมาแต่เดิม แต่ประเพณีเหล่านี้ก็ยังคงผูกโยงใยด้วยคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นแกนหลัก ทำให้สังคมมีวัฒนธรรมพุทธศาสนาเป็นหลักร่วมกัน ความเป็นไปของสังคมและวัฒนธรรมจึงวิวัฒนาการไปตามครรลองพุทธศาสนา (ชิตา สาระยา, 2552 : 97) ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ชีวทัศน์ โลกทัศน์และค่านิยมของชนชาติไทย

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละยุคสมัยในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ก็จะมีลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งขึ้นอยู่กับการนำเสนอหลักชีวทัศน์และโลกทัศน์ต่อสังคมที่ถูกหล่อหลอมด้วยความคิดความเชื่อ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ได้รับเน้นจึงแตกต่างกันออกไป ดังผลงานของสุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535) ที่ศึกษาถึงพุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่า พุทธธรรมได้เป็นรากฐานของสังคมไทยมาช้านาน และมีส่วนอย่างสำคัญต่อการสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น โดยพุทธธรรมจะถูกเลือกสรรและนำมาสร้างคุณลักษณะไทยที่เหมาะสมกับบริบทของยุคต่าง ๆ ดังในสมัยสุโขทัย รัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้มีการวางรากฐานพุทธธรรมตามพระไตรปิฎกบาลีให้เป็นรากฐานของสังคม ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทย การนำเสนอพุทธธรรมได้วางอยู่บนพื้นฐานของไตรภูมิพระร่วง ที่เน้นกระแสชีวิต สุขทุกข์ตามกรรม ความเชื่อในเรื่องบุญกุศล กรรม และการหลุดพ้นจากกรรม ซึ่งเป็นรากฐานความเชื่อของสังคมไทยสืบต่อมาจนถึงรัชกาลที่ 3 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแม้ว่าจะมีการนำความเชื่อในศาสนาพราหมณ์มาผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา คติในเรื่องของไตรภูมิก็ยังมีบทบาทสำคัญ ในสมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ก็ยังฟื้นฟูพุทธธรรมที่มีมาแต่เดิมให้กลับมามีบทบาทและความสำคัญมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากบทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่ได้ทรงเห็นความจำเป็นในการจัดระบบในวงการพระสงฆ์ ทรงสร้างหลักพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎกให้เป็นพื้นฐานในการสถาปนาราชวงศ์ใหม่ (แทม ไบอาท์, 2542 : 27) จวบจนกระทั่งในรัชกาลที่ 4 พระจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ มีพระอัจฉริยภาพที่ผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามแหล่งต้นฉบับ เพื่อที่จะสร้างความเชื่อในพระพุทธศาสนาแนวใหม่ และเมื่อความรู้และวิทยาการแบบตะวันตกได้เริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยมากขึ้น การนำเสนอพุทธธรรมจึงเป็นไปในแนววิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น (ทวิศักดิ์ เผือกสม, 2561)

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ปัจจุบันนี้ สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์การนำเสนอความคิดและหลักธรรมจากพระพุทธศาสนาว่ามีการเน้นในหลักธรรมใดบ้าง และนำเสนอในลักษณะใด จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษา เพราะสังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของชาติ มีพระสงฆ์และสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระสงฆ์ชั้นนำในสังคมไทย บทความนี้จึงศึกษาถึงการนำเสนอพุทธธรรมที่มีต่อสังคมไทยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่ามีการนำเสนอและเน้นหลักพุทธธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างไร

ธรรมวินัย : พุทธธรรมในฐานะรากฐานสังคมสมัยใหม่

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นับเป็นพระมหาเถระ ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการสร้างสรรค์สังคมไทย ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศว่า เป็นนักคิดทางพุทธศาสนาเถรวาทไทยที่มีผลงานการตีความพุทธศาสนาประยุกต์กับความรู้สมัยใหม่มากที่สุด (สุรพศ ทวิศักดิ์, 2559 : 164) ดังจะเห็นได้ว่า ผลงานของท่านส่วนใหญ่นอกจากจะเป็นการนำเสนอหลักพุทธธรรมบริสุทธิ์แล้ว ยังมีผลงานที่โดดเด่นในการบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาสังคมไทยและประเด็นอื่น ๆ ครอบคลุมแทบทุกเรื่อง ตั้งแต่การเสนอศีลธรรมเชิงปัจเจก(individual) และศีลธรรมเชิงสังคม(social morality) ที่ตอบปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และอื่น ๆ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้นำเสนอหลักพุทธธรรมที่ท่านเห็นว่าตรงตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์มากที่สุด โดยท่านเห็นว่า ตามหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธศาสนาย่อมประกอบด้วยหลักธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 924) กล่าวคือ

1. **หลักธรรม** เป็นหลักคำสอนที่แสดงความจริง ความดีงาม เป็นเรื่องเนื้อหา หลักการ สิ่งที่ค้นพบเน้นที่ชีวิตด้านใน ที่จิตใจและที่ตัวบุคคลหรือปัจเจกบุคคล
2. **หลักวินัย** คือ ระเบียบและการจัดระเบียบ เป็นเรื่องของรูปแบบ วิธีปฏิบัติตามหลักการ ข้อบัญญัติ การวางกฎและจัดระบบสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของหลักธรรม เน้นที่การแสดงออกหรือชีวิตด้านนอก ความเป็นอยู่ประจำวัน สภาพแวดล้อมสังคม ความสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขร่วมกัน

จากหลักธรรมวินัยดังกล่าวนี้ จึงเป็นหลักที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนา นอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องของจิตใจของแต่ละบุคคลอันเป็นองค์ประกอบที่ทั้งที่และเป็นแก่นของแต่ละบุคคลแล้ว พระพุทธศาสนายังให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบหรือสภาพที่เอื้อต่อการที่จะพัฒนาจิตใจให้สูงยิ่งขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง

พระพุทธศาสนาได้พยายามจัดระเบียบสังคม เพื่อที่จะมุ่งพัฒนามนุษย์ให้สูงส่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเห็นว่า เป้าหมายของมนุษย์กับเป้าหมายของสังคมนั้น ควรจะไปด้วยกัน นั่นคือ การเข้าถึงธรรม

ในส่วนของบุคคลซึ่งเป็นเขตแดนที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นพิเศษนั้น ก็เพราะว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้น เป็นธรรมชาติที่คงตัว ที่ต้องได้รับการฝึกฝนและพัฒนา การจัดการ การฝึกหัดและพัฒนาบุคคล จึงควรเป็นส่วนที่สามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ ไม่ขึ้นกับกาลเทศะ นอกจากนี้แล้ว บุคคลยังมีสถานภาพที่สำคัญ อีกประการหนึ่ง คือ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม ในฐานะพลเมืองหรือสมาชิกของสังคม เมื่อบุคคลดีแล้วหรือพัฒนาแล้ว สังคมย่อมจะดีและพัฒนาตามไปด้วย

ในส่วนของบุคคล พระพุทธเจ้าจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคคลโดยการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นแกนสำคัญ โดยมุ่งพัฒนาใน 3 ด้านให้เชื่อมโยงประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ

1. ในด้านพฤติกรรมหรือในด้านศีล มุ่งพัฒนาให้มีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องดีงามกับบุคคลและสิ่งของภายนอก
2. ในด้านจิตใจหรือในด้านสมาธิ มุ่งพัฒนาให้จิตใจมีความสุข มีสมรรถภาพและศักยภาพที่จะคิดและพัฒนาได้
3. ในสติปัญญาหรือในด้านปัญญา มุ่งพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติตามที่เป็นจริง

จากการมุ่งนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ครอบคลุมทั้งธรรมและวินัยดังกล่าว ทำให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้นิพนธ์หนังสือที่เป็นผลงานชิ้นเอกของท่าน คือ “พุทธธรรม” ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นข้อเขียนที่แสดงสาระสำคัญของคำสอนในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่ดีที่สุดเท่าที่เคยมีมาในวรรณกรรมภาษาไทย (ส.ศิริรักษ์, 2525 : 63) ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2514 จนถึงปัจจุบันที่ได้รับการปรับและขยายออกไปครอบคลุมสิ่งที่เป็นแก่นพระพุทธศาสนา รวมทั้งได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษที่สมบูรณ์ในปีพุทธศักราช 2560 (Somdet Phra Buddhaghosacariya, 2017) โดยนำเสนอหลักธรรมพุทธธรรม ที่ว่าด้วยกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต เพื่อตอบคำถามว่าชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นไปอย่างไร ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร ซึ่งเป็นการนำเสนอแก่นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ทั้งหลักคำสอนเรื่องไตรสิกขา อริยสัจ 4 กรรม ปฏิจسامุปบาท และนิพพาน

การนำเสนอพุทธธรรมสำหรับสังคมสมัยใหม่

ในช่วง 3-5 ทศวรรษที่ผ่านมา ที่ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นในสังคมระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชนต่างๆ อย่างรวดเร็ว ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อบุคคล ชุมชน และธรรมชาติแวดล้อมอย่างชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ได้นำความเจริญก้าวหน้ามาให้มวลมนุษย์อย่างมากมาย ทำให้มนุษย์มีความสะดวกสบายและความหวังในการตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบเชิงลบต่อชีวิต ชุมชน และสิ่งแวดล้อมชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จึงพยายามนำเสนอพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่จะช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสันติสุข มีคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ การแสดงถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม (หลักไตรรัตน์) เชื่อมโยงถึงปัญหาของ

สังคมไทยและสังคมโลก และในส่วนของมนุษย์เอง ก็จะแสดงถึงความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันระหว่าง พฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา (หลักไตรสิกขา)

ในด้านการพัฒนามนุษย์หรือชีวิตนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่า มนุษย์ในยุคปัจจุบัน แม้จะมี เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ อย่างมากมาย เพราะอาศัยอยู่ในยุคที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความ เจริญก้าวหน้า แต่มนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ โดยด้านกายนั้น แม้ปัจจุบันจะ มีการแพทย์ที่เจริญก้าวหน้า แต่มนุษย์ต้องเผชิญกับโรคร้ายแรงต่างๆ อย่างมากมาย และโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจาก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมเสีย เกิดจากสารเคมี เกิดจากสภาพจิตที่เสื่อมโทรมและเกิดจากความวิตกกังวลทาง สังคม เช่น ความคิดเพี้ยนทางศีลธรรมและวัฒนธรรม เป็นต้น ส่วนในทางด้านจิตใจนั้น แม้ว่าในปัจจุบัน จะมี วัตถุฟุ้งฟ้อม แต่มนุษย์ก็ไม่มีความสุข มนุษย์เกิดความเครียดและความวุ่นวาย แปรกแยก มีความร่ำร้อน กระวนกระวาย จนเกิดโรคจิตและการฆ่าตัวตายสูงขึ้น รวมทั้งนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น โรคหัวใจ เป็นต้น

ปัญหาสำคัญของมนุษยชาติ ที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใจว่า เมื่อมนุษย์ปล่อยใจให้ ความ อยากรได้ผลประโยชน์ทางวัตถุเข้าครอบงำ มนุษย์จะมองเพื่อนมนุษย์เป็นปฏิปักษ์และมองธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเป็นวัตถุที่จะเอาผลประโยชน์ โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์เชื่อว่า ความสุขที่แท้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการบำรุง บำเรอความสุขทางเนื้อหนัง มนุษย์จึงได้พัฒนาวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมสุดโต่งขึ้นทำให้การแข่งขันและการบริโภค กลายเป็นแบบแผนของชีวิต มนุษย์จึงกลายเป็นนักบริโภคผู้ถือศรัทธาให้กับวิถีชีวิตแห่งการแข่งขันเพื่อการบริโภค และการแข่งขันทำให้มนุษย์ตกอยู่ในสภาพของสงครามเย็นอย่างถาวรกับเพื่อนมนุษย์ และทำให้เกิดปัญหา กับ สภาพแวดล้อม เมื่อมนุษย์ไม่มีความสุขภายในก็พยายามหาความสุขจากภายนอก โดยการแสวงหาความสุข ทางเนื้อหนัง เมื่อไม่มีสันติภาพและความมั่นคงภายในจิตใจ มนุษย์ก็พยายามสร้างขึ้นด้วยการบังคับควบคุมกดขี่ ครอบงำผู้อื่น ทำให้เกิดการแบ่งแยกเชื้อชาติผิวพรรณ พวกและเผ่าพันธุ์ จึงทำให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรงขึ้น นี้ เป็นสภาพสังคมที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งภายในจิตใจของมนุษย์ โดยท่านมองว่าปัญหาของสังคมมนุษย์เกิด จากกิเลสสามประการ (พระธรรมปิฎก, 2540 : 18-20) คือ 1) ตัณหา คือ ความต้องการผลประโยชน์ แสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งเป็นลักษณะปัญหาสำคัญในปัจจุบันที่ทำให้ระบบของสังคมเป็นตัวผลักดันให้คนมี สภาพจิตที่แสวงหาผลประโยชน์ ใช้ระบบแข่งขัน ระบบทุนนิยม ระบบวัตถุนิยม และทำให้สังคมในปัจจุบันนี้ กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม คนในยุคปัจจุบัน จึงต้องมุ่งหาผลประโยชน์ และหาวัตถุมาเสพให้มากที่สุดไม่ว่าจะ ด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม 2) มานะ ความต้องการอำนาจหรือความยิ่งใหญ่ในด้านต่าง ๆ และ 3) ทิฎฐิ ความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือในแนวความคิด ลัทธินิยม อุดมการณ์ ศาสนา มองว่า สิ่งที่ตัวเองเห็นหรือยึดถือเท่านั้น เป็นจริง ถูกต้อง

ตามทฤษฎีของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ หลักทิฎฐิ คือความยึดมั่นหรือความเห็นผิดนี้เป็นตัว สนับสนุนให้ความโลภและความโกรธของมนุษย์ ก่ออันตรายแก่สังคมมนุษย์อย่างยาวนานและแก้ได้ยาก และเป็นตัวที่ครอบงำอารยธรรมของมนุษย์สมัยปัจจุบันเป็น 3 ประการ (พระธรรมปิฎก 2540 : 20) คือ

1. การมองมนุษย์แยกตัวต่างหากจากธรรมชาติ โดยเห็นว่ามนุษย์มีฐานะที่จะเข้าไปครอบครองเป็น เจ้าของและบริหารจัดการกับธรรมชาติได้ตามความปรารถนาของตน
2. การมองเพื่อนมนุษย์ไม่เป็นเพื่อนมนุษย์ ไม่มองมนุษย์ในความมีภาวะที่ร่วมกัน แต่มองให้เกิดความ แยกแยกและแตกต่าง

3. การมองความสุข ว่าความสุขเกิดจากการมีวัตถุบำรุงบำเรอตนพร้อม โดยเห็นว่ามนุษย์จะมีความสุขได้เมื่อมีวัตถุเสพบำรุงบำเรอมากที่สุด

ความเข้าใจผิดทั้งสามประการนี้ แสดงออกผ่านศาสตร์และระบบต่าง ๆ ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีสังคมของมนุษยชาติปัจจุบัน ทำให้มนุษย์เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งความสัมพันธ์กับมนุษย์เอง มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

ในการนำเสนอพุทธธรรมในโลกยุคใหม่นี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้ศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัญหาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์เผชิญหน้าอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นปัญหาสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาและความเป็นมาของศาสตร์และระบบต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบัน และชี้ให้เห็นถึงความไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ของศาสตร์และระบบเหล่านั้น แล้วนำเสนอคำตอบจากพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแหล่งความรู้ดั้งเดิม โดยการนำเสนอหลักพุทธธรรมนั้น ท่านจะอ้างอิงแหล่งที่มาเดิมของพุทธธรรม จึงจำเป็นต้องมีการอธิบายและตีความหลักคำสอนและจารีตประเพณีให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านจึงมีแนวทางในการอธิบายและตีความหลักพุทธธรรม ที่อิงอาศัยจารีตประเพณีและพยายามรักษาคำอธิบายตามแนวพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (ภัทรพร สิริกาญจน 2532 : 6) โดยท่านจะแสดงให้เห็นเสมอถึงความสมบูรณ์ของหลักพุทธธรรมที่เป็นหลักแสดงถึงความจริงของธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์ปฏิบัติสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ ก็จะบรรลุถึงความดีงามและความสุข

การก้าวไปสู่ความเจริญสมัยใหม่ของสังคมไทยตามแบบอย่างตะวันตกนั้น จึงเป็นประเด็นที่ท่านได้วิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง โดยโยงไปถึงสายธารความคิดของอารยธรรมตะวันตกที่สังคมไทยรับมาเกือบทั้งหมดที่แสดงออกผ่านปรัชญา ศาสนา และวิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งนักเศรษฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ ทั้งในฝ่ายทุนนิยมหรือสังคมนิยม ที่ล้วนตั้งอยู่บนรากฐานความคิดที่ผิดพลาดทั้งสิ้น พัฒนาการแห่งการสร้างสรรคความเจริญก้าวหน้าของโลกในปัจจุบัน ที่แสดงออกผ่านอารยธรรมตะวันตกจึงก่อให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ให้กับโลก ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญร้ายแรงไม่เบาไปกว่าความสำเร็จเหมือนกัน (พระเทพเวที 2535 : 10) ไม่ว่าจะเป็นการคิดค้นทางด้านวิทยาศาสตร์และการสร้างสรรค์เทคโนโลยี จนกระทั่งการนำไปสู่การสร้างสังคมอุตสาหกรรม เพื่อการสร้างสิ่งปรนเปรอคือวัตถุให้กับมนุษย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะมีความเชื่อรองรับว่า มนุษย์จะมีความสุขเมื่อมีความพร้อมทางด้านวัตถุ ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวแทนรากฐานความคิดดังกล่าวทั้งสิ้น

บทสรุป

การนำเสนอพุทธธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทยในปัจจุบัน ในแนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นการกลับไปหาแหล่งเดิมหรือต้นเค้าดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา นั่นคือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่แสดงออกในสองส่วน คือ ในส่วนของธรรมที่เป็นความจริงตามธรรมชาติ และในส่วนของวินัย อันเป็นส่วนของการประยุกต์หรือบริหารจัดการให้ชีวิตและสังคมเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ การแก้ปัญหาและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ในส่วนต่าง ๆ ของโลก ซึ่งมีลักษณะที่เชื่อมโยงถึงกันและกัน ที่เรียกว่าเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ให้เห็นถึงตัวปัญหาและฐานของปัญหาอันเกิดจากฐานความคิด ความเชื่อและการทำกิจกรรมของมนุษย์ที่ไม่เป็นไปในทางพัฒนาชีวิต สังคม และธรรมชาติแวดล้อม

อันมีประเทศตะวันตกเป็นแบบอย่าง จึงกล่าวได้ว่า ผลงานของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มีส่วนสำคัญ คือ ส่วนที่นำเสนอหลักพุทธธรรมส่วน ๆ ที่ตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนและทรงประสงค์ ดังผลงานพุทธธรรมของท่านเป็นหลัก และผลงานส่วนที่สองคือ ผลงานที่เป็นการนำเอาพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทย ซึ่งจะพบเห็นงานในลักษณะที่สองนี้เป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นผลงานเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน พุทธศาสนาในฐานะรากฐานของวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ การศึกษาแนวพุทธ การแพทย์แนวพุทธ สิทธิมนุษยชน และอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ผลงานของท่านจึงแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนำเสนอพุทธธรรมที่แท้จริงหรือพุทธธรรมบริสุทธิ์ให้เป็นฐานในการพัฒนาประเทศไทย ให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น การนำเสนอพุทธธรรมของท่าน จึงเป็นการนำเสนอเพื่อให้วิเคราะห์ปัญหาของสังคมไทยและกระตุ้นให้มนุษย์เราได้แสวงหาทางออกใหม่ที่สามารถไปพ้นจากวิกฤติการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ที่เป็นรากเหง้าของปัญหาทั้งหมดของมวลมนุษย์ การพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่ท่านนำเสนอ นั้น ไม่เพียงแต่จะเป็นทางออกของสังคมไทยในโลกยุคใหม่เท่านั้น หากแต่เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์สังคมโลกยุคปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมและอารยธรรมที่ยั่งยืนอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ทวีศักดิ์ เผือกสม.(2561). *หยดเลือด จารึกและแท่นพิมพ์ : ว่าด้วยความรู้/ความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2325-2411*. กรุงเทพฯ : Illuminations Editions.
- ธิดา สารธยา.(2552). *อารยธรรมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2538).*เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตโต).(2538). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2540). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- ภัทรพร สิริกาญจน.(2532). *วรรณกรรมพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่องวรรณกรรมพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน*. สถาบันไทยศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 24 - 25 สิงหาคม 2532, 1-13.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง.(2535). *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ วทสีไวยวรรณ.(2529). "พุทธธรรมในรัฐไทย : ข้อพิจารณาญาณวิทยาทางสังคม". *รายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ : โครงการพุทธธรรมกับสังคมไทย, 2529, 1-198.
- สุรพศ ทวีศักดิ์.(2559). *พุทธศาสนากับรัฐ-การเมืองสมัยใหม่ : อิทธิพลทางความคิดของพระพรหมคุณาภรณ์และพุทธทาสภิกขุ*. *รัฐศาสตร์สาร*, 37(3), 150-199.
- ส.ศิริรักษ์.(2525). *แนะนำพุทธธรรม*. *วารสารธรรมศาสตร์*, 11(4) , 60-63.
- สแตนลีย์ ชัยราชา แทมไบอาห์ (Stantley J.Tambiah). (2542). *การปรับรูปแบบประเทศไทยโดยราชวงศ์จักรี*. แปลโดยพิมพ์พันธุ์ เวสสะ โกลด์, *จุลสารไทยคดีศึกษา*, 15 (3), 25-38.

Phra Rajavarmuni (P.A.Payutto)(1990). *Thai Buddhism in the Buddhist World*. Bangkok : Mahachulalongkorn Buddhist University.

Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A.Payutto).(2016).*Buddhadhamma : The Laws of Nature and Their Benefits to Life*. Trans. Robin Philip Moore. Bangkok : Buddhadhamma Foundation.